

1952 — נסיון שנכשל: ביוזמתו, העולם הזה" התכנסו „חוגי הרעים" למדורה

מי ששוכח רקע זה, אינו מסוגל להבין את אשר אירע ביום השלישי האחרון.

1951: „אמור ש"י"

7 שבועות המסויים נולד באפריל 1950. כעבור שנה נערכו הבחירות לכנסת השנייה. וכמעט מאלה צצה השאלה: מה בנוגע?

כאילו בהלצה שיחקנו ברעיון להשתתף בבחירות אלה. אולם ההלצה הרחיקה לכת. כהלצה: בחרנו לנו באות ש"י (כסמל לשלום), ואפילו חיברנו מעין פיומן בחירות על-פי מנגינת השוק הפרסי, כשהמילים „אמור ש"י" משמשות כמוטיב מרכזי. כל זה לא חרג מגדר רעיון היתולי למחצה. היה ברור לנו כי אין השעה כשרה לכן, כי אין בידנו אמצעים מתאימים, וכי הליכה לבחירות תסתיים בשואה. בכל זאת לא הרפינו מן הנסיונות ליוזם את התארגנותו של הנוער הטוב. ב-1951 יזמנו את „גרעין עמית", הנסיון הגדול להקים קיבוץ בלתי-מפלגתי. הוא נכשל באחירה המפ' לגתית של אז. כעבור שנה נכשל נסיון שני: תנועת „חוגי הרעים", שקמה לפי קריאת העולם הזה. האחירה לא התאימה, והתניעה לא החזיקה מעמד זמן רב. בבחירות לכנסת השלישית אף לא עלה הרעיון של השתתפותנו. ניהלנו את המערכה הגדולה נגד חוששתאן, שיועזע את הארץ והפכה אחד המאורעות המרכזיים של מלחמת-הבחירות. אך לא ראינו אפשרות להשתתף במאבק הפוליטי עצמו.

כל איתו זמן מתחו עסקני המפלגות ביקורת קטלנית עלינו, בלשון: הם יודעים רק להרוס, לא לבנות. רק לכתוב, לא לבצע. להשמין את הכוחות הפוליטיים הישנים, מבלי להקים כוח פוליטי חדש. בקיצור: הם ניהיליסטים, משמיצים מקצועיים. וכל איתו זמן האמננו בלבנו — בגאחתנו הרבה — כי אנחנו יותר מיכשרים מהם גם בשטח הביצוע, בשטח הפעולה הפוליטית והתעמולה הפוליטית. ידענו בלבנו שיבוא יום ותיתן לנו ההזדמנות להיכחש זאת — אך היה ברור לנו כי שעה זו לא הגיעה עדיין.

1959: נזותו של „מישטר חדש"

7 מצב היה שונה לגמרי לקראת הבחירות לכנסת הרביעית, בשנת 1959. כי ביני תיים אירעו כמה דברים.

ערב מיבצע סני הכרזת העולם הזה מלחמה טוטאלית על כת הצעירים של בן-גוריון. במלחמה זו התבהרה בפעם הראשונה דמותה של הכת — ובכך הקדימה בהשע שנים את מלחמת-הבחירות של 1965. אך במלחמה זו התבהרה לגמרי דמותו הציבורית של העולם הזה עצמו — כלוחם נגד הבטחוניזם, נגד השלטון הקיים, נגד המישטר בכללותו. הכשלון המדיני המוחץ של מיבצע סני יצר בפעם הראשונה הבנה המונית נרחבת לגישתנו זו. הדוקטרינה של „ובנג וגמרון" נכשלה לעיני כל. ללב רבים, שהתייחסו עד אז לדעותינו כאל אוסף שטויות ודבריי-כפירה, החל מתגנב החשד שמא יש בהן ממש.

אחירה זו הולידה, למחרת מיבצע סני, את הקבוצה שנדעה לאחר מכן בשם „הפעולה השמית". נמנית עם יוזמיה, תחילה היה ספק אם תהיה תנועה פוליטית המונית או מרכז רעיוני מצומצם. מסיבות שלא כאן המקום לעמוד עליהן, התגבשה הקבוצה בכיוון השני. בראשית 1959 נולדה קבוצה שניה, שנודעה בשם „המישטר החדש". בראשה עמד שמואל תמיר, וכמהויו עצמו היתה גם הקבוצה מייגה של גורמים בלתי-ישירים מאור. בצד אנשים מצוינים, בעלי שאיפות אידיאליסטיות (אם כי מעורפלות), נמצא בקבוצה זו מחסן של גרוטאות פוליטיות, שנסאפו מכל הבא ליד.

תמיר גדל במיסגרת אציל וחרות, ומעולם לא השתחרר ממנה לגמרי. הוא מרד במנהגי גותי של מנחם בגין ובשיטות חרות, ופרש ממנה. בפרשת קסטנר ועמוס בן-גוריון שיתף פעולה עם העולם הזה באופן ביותר. תוך כדי כך ינק הרבה מרעיונות העולם הזה — גישתו למפלגות, רעיון המרחב, ניתוח האופי הפיאודלי של המישטר הקיים, ועור. זה היה המצב בהתקרב בחירות 1959. בלבנו התגבשה הדעה כי מאמץ משותף של כל הכוחות (העולם הזה, „הפעולה השמית", „המישטר החדש" וקבוצת החרושה, שהתבלטה אז על רקע מאורעות ואויס-אליב) עשוי להצליח ולהחזיר כוח חדש לכנסת. כדי להחניק באיבן את כל הבעיות האישיות, הכרוכות בהכרח ברעיון מעין זה, הצעתי לתמיר את המקום הראשון ברשימה — היחיד שהיה ריאלי. לא האמנתי שהוא איש המוכשר והרציני ביותר בין אישי כל הקבוצות האלה, אך היה ברור לי שזו הדרך היחידה להשגת הסדר. בעיני היתה זהותו של המועמד שייבחר פחות חשובה מאשר הצורך לקבוע תקדים ולהחזיר לכנסת כוח בלתי-שיגרת כלשהו.

לא אפרט כאן את השתלשלות הדברים. אנשי „המישטר החדש" השיבו בשלילה. היו לכן הרבה סיבות של אי-התאמה רעיונית ואישית. אך לדעתי הכרעה, בסופו של דבר, גורם אחת: הם ידעו כי כשלון בהתפקדה ביא לסיום הקאריירה הפוליטית שלהם. כיום אני סבור כי היה זה לטובה. קרוב לחדאי כי החבילה היתה מתפרקת למחרת יום הבחירות, וכי הסיעה שהיתה נבחרת היתה מאכזבת את הציבור, שהמתין למשהו חדש לגמרי. ולראיה: אחרי כל הדיבורים על „מישטר חדש" ונגד המפלגות הפיאודליות, תוך שלילה קיצונית במיוחד של חרות, חזר תמיר לאיתה תנועה עצמה.

כניעה זו אומנם הכניסה את תמיר לכנסת השישית. אך מה רב ההבדל בין הכניסה שיכלה להיות, בראש מרמ, אחרי מאבק של כוח חדש ועצמאי — ובין כניסתו עתה, כעסקן בין עסקנים, על פי מינוי של מוכירות-מפלגה, והודות למנגנון הפיאודלי של המישטר הישן, תוך ויתור על הרעיונות שהסתיף להם בפימבי!

ששום דבר לא יזוו אם לא נרים את הדגל בעצמנו. לא קל היה לנו לעכל רעיון זה. גם שלום כהן וגם אני שונאים עבודה מפלגתית. העדפנו תמיד לגבש רעיונות בשקט של חדר-עבודה. להכשיר לבבות ולהיאבק באמצעות מכונת הכתיבה. במשך שנים חיתה בלבנו התקווה הכמוסה — שהיתה אולי ילדותית — שבכל זאת ייצא מישור, אי-פעם, שיעשה את המלאכה במקומנו. לא קל היה להיפרד מתקוה זו.

יוני 1965: „חלקיק של חלקיק"

7 בר בשנת 1961, בה בלט העולם הזה כאחד הכוחות המניעים בפרשת לבון, התפרץ אחד האנשים המרכזיים במערכת ואמר לשלום ולי: „תפסיקו את כל השטויות! יש רק כוח אחד בארץ שיכול להקים כוח חדש, וזה העולם הזה. והוא באמת יכול."

הבחירות של 1961 עברו, והרעיון נשכח. אך אישם, שבכני לבנו, הוא הוסיף לחיות. במשך ארבע שנים אלה התבסס מעמדו הציבורי של העולם הזה יותר מאשר בכל תקופה אחרת. חשובי העתונים בעולם פירסמו את רעיונותינו בענייני המרחב. נפגשנו עם אישים ערביים חשובים בחו"ל. הוזמנתי לוועידות פירצה, למרות פעולת-הנגד חסרת-המעצורים של משרד-החוק. ובארץ הודח דויד בן-גוריון בצורה שהוכיחה לכל כי מלחמתנו הארוכה היא גם נכונה וגם יעילה. מתי, אם כן, נתקבלה ההחלטה? כשאני מפשפש בזכרוני, עולה לנגד עיני תמונה: פירצה בחודש יוני 1965. במינור יפהפה, ועידה סגורה לשם הכנת הקונגרס היסתיכוני הבא לדין בבעיית ישראל-ערב. הסכמה כללית על כמה עקרונות, שנוסחו תוך שיתוף הדוק על-ידי המשלחת הערבית והמשלחת הישראלית הבלתי-רשמית. הם לא מצאו חן בעיני משרד-החוק הישראלי. ואז קם ח"כ דויד הכהן, שליח מפא"י, ובהתרגשות עצומה פנה אל הערבים, הצביע עלי וקרא: „עליכם לדעת שמר אבנרי אינו מייצג אפילו חלקיק של חלקיק בישראל!"

האם או גמלה ההחלטה להוכיח שכוחות-השלום בישראל הם יותר מ„חלקיק של חלקיק"? ואולי זה אירע חודש לפני כן, בפאריס, בשיחה עם אחד האישים החשובים במרחב על יוזמת בורגיבה? היתה זאת שיחה ידידותית, בה מתוארת אכזבת בורגיבה, ואכזבת בן-שיחי על כך שלא באה מישראל שום יוזמת-שלום ציבורית כתגובה על מעשי תוניסיה. אני זוכר את עצמי עובר, ביום-אביב פאריסאי רענן, גם לא מצאו חן בעיני משרד-החוק הישראלי. ולפתע — איני יודע איך — עמדה לנגד עיני מודעת-בחירות ערוכה ומנוסחת. ואני מחויק במגורתי, כמזכרת פרטית, תפריט של חברת אייר-פראנס, אותו כיסיתי, בעת טיסתי תורה לישראל, בטיוטה הראשונה של סיסמות מערכת-הבחירות. אותו חילוקי עבר, במקביל ובנפרד, שלום כהן, שחננו על כך פעמים רבות, בחטף, בין עבודה לעבודה. הבינונו שמשוה מתגבש אצלנו.

יולי 1965: ערב ההחלטה

7 בכר זאת, לא היתה זאת עדיין החלטה. הרעיון לבש בשר וגידים, כמעט מעצמו. אך שום דבר לא הוחלט. כי גם שלום וגם אני ראינו היטב את המכשולים העצומים שניתקל בהם. אין אנחנו הרפתקנים, ולא נולדנו אתמול. מאחורינו מאבק רצוף וסוער של 15 שנים בזירה הציבורית, והרבה שנים קודמות של נסיון אחר. לא נותרו לנו אשליות רבות. ידענו נגד מה נלך, אם נתייצב לבחירות.

שאלנו את עצמנו: מה אנחנו מול מאות מיליוני הלירות שיוזקו למערכה, מול המנגנונים העצומים, מול ההשמצה הטוטאלית או ההחרמה הטוטאלית? יותר מזה: ידענו שאם נתייצב לבחירות, נצטרך לשים לתוך קופת המישחק את מיפעל חיינו, את השבועון המסויים, לו הקדשנו 15 שנים ארוכות — ימים ולילות, שבע יממות בשבוע. שהרי איש לא היה מתייחס עוד ברצינות להעולם הזה, אילו התייצב לבחירות ונכשל. הנחנו את כל החששות והסיכונים על כך אחת של המאנויים, ואת הרגשת-החובה על הכף השנייה. הכף השנייה התחילה לרדת. בלבנו החלה מסתמנת החלטה.

באותה שעה החלו פונים אלינו, כמו לפני כל מערכת-בחירות, כמה וכמה אנשים טובים, וגם כמה וכמה הרפתקנים ורודפי-כסאות, ולהאין בנו להקים רשימה. אחד האנשים הטובים היה משה ברש, איש-חרות-לשעבר מחיפה. וכך התחיל אינטרמצו שהיה, בתחילת-היתולי במקצת, ושנסתיים בצורה מעציבה ביותר.

ברש בא אלי ותבע, בהתלהבות רבה, שאכריז מיד על החלטתי להקים רשימה. הוא השקיע שעות כדי לשכנע אותי ללכת בדרך זו. הוא התנדב לפנות מיד בקול קורא לציבור. לא יכלתי לגלות לברש כי למעשה החלטתי זה מכבר את אותה ההחלטה. היה עלי לרסנו בכל מחיר, ולמנוע כל פירסום.

מדוע? הייתי בטוח לחלוטין שצטרך לדחות את פירסום החלטתנו, כאשר תהיה סופית, עד הרגע האחרון ממש — עד אחרי הישיבה האחרונה של הכנסת. כי לא היה לי שמץ של ספק שאם יוגב לאוזני הבוסים המפלגתיים אפילו רמז של רמז בדבר החלטה אפשרית מצדנו להתייצב לבחירות — הם יתגייסו מיד כדי להחניק נסיון זה באבן.

כיום הפקדון למאה אלף לירות, כדי לשים קץ לכל תוכניותינו. ואילו היה עולה על דעתם שקיימת סכנה מצדנו, היה הדבר מתקבל בכנסת כמעט אוטומטית. לכן הנהגנו בנושא זה קונספירציה מוחלטת. לא חילקנו את מחשבותינו עם איש. לא דיברנו עליהן בטלפון. ברור עתה כי איפול זה הצליח, וכי גם מנגיני-הבילוש המתעניינים בנו לא ניחשו את הנעשה בלבנו. וכך הגענו לאמצע יולי 1965. ואז אירע משהו מפתיע, ששינה לחלוטין את כל התמונה: ביומה האחרון חיקקה הכנסת החמישית את חוק לשון הרע.

(איך השפיע החוק על תוכניותינו ועל מערכת-הבחירות? כיצד הוחלטה לבסוף ההחלטה המכרעת, ואיך נישנו להוציאה אל הפועל? על כך בכתבה הבאה בסידרה זו.)